

invloeden van gierlozingen moet ondergaan. Er dient dan ook zoveel mogelijk te worden voorkomen dat dit verontreinigde water over het hooiland stroomt. De achteruitgang van de orchideeën moet ons inziens niet worden geweten aan verdroging, doch aan verruiging en vervuiling van het terrein.

Ook een intensieve recreatie werkt uiteraard niet ten gunste van een subtiële hooilandflora en dient daarom vermeden te worden.

Opdat de bovengenoemde beheersmaatregelen zullen leiden tot de ontwikkeling van een gemeenschap van het drassige *Calthion palustris* kan men overwegen de graslanden in het najaar te beweiden met jong rundvee of met schapen. Een geringe mate van bodemverdichting leidt namelijk tot een enigszins gestremde mineralisatie van organische stof, waardoor de onder optimale nitrificatie begunstigde *Arrhenatherion*-soorten zich niet kunnen uitbreiden.

¹⁾ voor een uitvoeriger behandeling van de problematiek en de methodiek van zowel de Frans-Zwitserse als de Scandinavische school zij verwezen naar bijvoorbeeld WESTHOFF (1965).

Dankwoord

Een woord van dank willen wij richten tot de heren H.G. Joha en F.S. van Westreenen, die ons gegevens uit de jaarverslagen, inventarisatierapporten en het beheersplan "Bunderbos c.a." (1972-1982) bereidwillig ter beschikking hebben gesteld.

Summary

Soggy grasslands at the foot of the wooded steep slope of the Maas valley between Elsloo and Geulle, Southern Limburg, The Netherlands.

The semi-natural, soggy grasslands, occurring at the foot of the slope of the Maas valley, form anthropogeneous substitute communities of deciduous forests, maintained by yearly mowing. In 1982 the authors have carried out a phytosociological investigation of the vegetation of two sites referred to as "Orchideeënwei" and "Herfsttijlooswei". By means of a pattern analysis of the plant cover an attempt is made to elucidate the ecosystem dynamics of the concerned meadow wetlands.

For this purpose the vegetation of the "Orchideeënwei" has been mapped out and 9 relevés have been made in both sites, which have been synthesized into a table.

The overall vegetation has to be considered as a community of the *Filipendulion*. Yet it is difficult to classify the various types as syntaxa in the sense of Braun-Blanquet, since each of them is characterized by the dominance of one or two species rather than by a constant floristic composition. This phenomenon may be due to the fluctuating groundwater level, which prevents these plant communities from full development. Moreover ruderal influence is of some importance here.

The vegetation of the "Herfsttijlooswei" can best be considered as a fragmentary community related to the *Filipendulion* and the *Arrhenatherion elatioris*, in addition to which a ruderal species group, characteristic of the *Glechometalia hederaceae* may occur.

In the "Orchideeënwei" the groundwater level is higher. As a consequence the floristic assemblage shows an affinity to that of the *Filipendulion* and the *Gelthion pelustris*, and upon that, locally, that of the *Magnocaricion*.

From the annual reports and the inventarisatie reports of the State Forestry Service it can be concluded that the species combination of the

"Orchideeënwei" and the "Herfsttijlooswei" has changed since the early sixties, in that way, that characteristic species of the *Calthion* meadows have been replaced by more competitive tall forbs. At the same time *Dactylorhiza majalis* has almost completely disappeared. Since it is considered desirable to keep the meadows a suitable habitat for this species and thus for a plant community of the *Calthion palustris*, suggestions are made with regard to the future management of these semi-natural grasslands. The abundance of the tall forbs in the vegetation cover should be reduced, and for this purpose it is suggested to cut down the poplar trees in the vicinity of the "Orchideeënwei" and the "Herfsttijlooswei" since these trees exert a deleterious impact on the ecosystem. Moreover it might be useful to mow the parcels earlier in the vegetation season in order to remove a maximum amount of hay. As an additional management method extensive grazing can be considered.

Literatuur

ELLENBERG, H., 1982. Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen, in ökologischer Sicht. 3., verb. Auflage. Ulmer Verlag, Stuttgart.

MODDERKOLK, F., 1961. Vegetatiekundige beschrijving, beheersplan en inventarisatie van het Elserbos. S.B.B. consulentenschap voor Limburg. WESTHOFF, V., 1949. Landschap, Flora en Vegetatie van de Botshol. Uitgave Stichting Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied. Baambrugge.

WESTHOFF, V., 1965. Plantengemeenschappen. "Uit de Plantenwereld", pp. 288-349. Palladiumreeks nr. 15. W. de Haan, Zeist, en Van Loghum Slaterus, Arnhem.

WESTHOFF, V. & A.J. DEN HELD, 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Thieme, Zutphen.

S.B.B. CONSULENTSCHAP VOOR LIMBURG, Jaarverslagen 1962 - 1974.

S.B.B. CONSULENTSCHAP VOOR LIMBURG, Beheersplan "Bunderbos c.a." 1972 - 1982.

S.B.B. CONSULENTSCHAP VOOR LIMBURG, Inventarisatierapport 1977.

Korte mededelingen

Bibliografie van de Nederlandse herpetofauna

Recent is verschenen de Bibliografie van de Nederlandse Herpetofauna, samengesteld door Max Sparreboom en uitgegeven door de Nederlandse Vereniging voor Herpetologie en Terrariumkunde 'Lacerta' en de Stichting tot Bevordering van de Herpetologie.

Het boekje telt 186 bladzijden en is gevuld met een uitgebreide lijst (1037 titels) van alle tot en met 1980 verschenen literatuur over de Nederlandse amfibieën en reptielen. Titels op het gebied van biotoop, oecologie, gedrag en verspreiding van deze dieren binnen Nederland zijn hierin bijeengebracht en voorzien van een korte aanduiding van de inhoud. Ook studie-

verslagen die in een kleine oplage verspreid zijn, zijn opgenomen. De indexen op diernamen en geografische namen vergemakkelijken het gebruik van deze bibliografie, die overigens goed gebruikt kan worden als supplement op M. Sparreboom (red.), 1981: De amfibieën en reptielen van Nederland, België en Luxemburg. Uitg. Balkema, Rotterdam.

Dankzij een subsidie van de Stichting tot Bevordering van de Herpetologie kan de prijs laag zijn, t.w. f 5,-.

U kunt de uitgave bestellen bij de inlichtingendienst NVHT 'Lacerta' door f 9,25 (f 5,- + f 4,25 porti) over te maken op gironummer 1343404 ten name van dhr. N.R. Reijst, Kasteel Erensteinstraat 29, 6222 VH Maastricht, onder vermelding van "Bibliografie".

E.F. Elzenga,
secre. N.V.T.H. "Lacerta"

Recente vondsten van de Tere wikke langs spoorwegen in Limburg

Van diverse zijden bereikte mij in de afgelopen tijd meldingen en herbariummateriaal van de Tere wikke (*Vicia tenuifolia*). J. Cortenraad, J. Hermans

en J. Pinckaers vonden deze soort langs het spoor ter hoogte van Linne, terwijl A. Koster (Nederlandse Spoorwegen) haar, behalve voor deze vindplaats (uurhokken 58.53 en 54), ook op gaf voor spoorwegterreinen tussen Weert en Roermond (uurhokken 58.32 en 33), bij Geleen (uurhok 60.42) en bij Spaubeek (uurhok 60.52). Ook groeit zij langs het spoor bij Swalmen; samen met A. Koster vond ik haar daar in de uurhokken 58-34, 35 en 44. De Tere wikke werd vroeger op diverse plaatsen in Midden- en Zuid-Limburg langs spoorwegen aangetroffen (zie Atlas van de Nederlandse flora 1), voor het laatst in 1954 bij Bunde. Door het feit dat de soort een zeer korte bloeiperiode heeft - voor het midden des lands veertien dagen tussen 15 mei en 15 juni volgens M.T. JANSEN in Gorteria 3 (1967, p. 156) - en zich daarbuiten niet opvallend meer onderscheidt van Vogelwikke (*V. cracca*),

Bonte wikke (*V. Dasycarpa*) en Zachte wikke (*V. villosa*), die ook langs spoorwegen voorkomen, kan zij gemakkelijk worden 'gemist'. Waarschijnlijk is de Tere wikke in de afgelopen tientallen jaren niet weggeweest uit Limburg maar is zij er plaatselijk goed ingeburgerd. Met het oog op nieuwe vindplaatsen verdient het aanbeveling nietbloeiende, in vrucht staande wikken in de komende tijd met extra aandacht te bekijken en eventueel tot de bloei in het volgende seizoen te volgen. Hierbij is het nuttig om te weten dat Tere wikke en Vogelwikke overblijvende soorten en Bonte en Zachte wikke eenjarige soorten zijn. In het begin van het seizoen vallen planten van de Tere wikke op door hun stevige, rechtopgroeiende stengels.

R.W.J.M. van der Ham
Rijksherbarium, Leiden

Boekbesprekingen

Chimpansee politiek

Frans de Waal. Amsterdam: H.J.W. Becht, 1982. 221 blz., afbn, reg., lit. opg. Prijs: f 29,50.

Er zijn maar weinig wetenschapsbeoefenaren, die in staat zijn hun resultaten op een voor het grote publiek begrijpelijke wijze te presenteren. De heldere wijze, waarop Frans de Waal in het boek 'Chimpansee politiek' het ethologisch onderzoek beschrijft, dat gedurende een periode van 6 jaar verricht is aan de Chimpansee-kolonie van het Burgers Dierenpark in Arnhem, verdient dan ook grote bewondering.

Diepgaand onderzoek naar het groepsgegedrag van Chimpansees is nergens anders ter wereld mogelijk, en daarom zijn de resultaten dan ook van groot belang. De jarenlange studie maakte het voor de onderzoekers mogelijk vertrouwd te raken met de verschillende individuen in de kolonie, hun onderlinge vriendschappen en rivaliteiten, handgebaren, stemgeluiden en andere vormen van gedrag. Deze kennis is noodzakelijk voor het interpreteren van wat er gebeurt in de kolonie. In een van de eerste hoofdstukken van het boek worden dan ook alle volwassen groepsleden één voor één aan de lezer voorgesteld, en wel op een zodanige wijze, dat ze daarna inderdaad als afzonderlijke 'personen' herkenbaar zijn, iets dat noodzakelijk is om in de volgende hoofdstukken beschreven groepsprocessen te kunnen begrijpen.

De betrokkenheid van de lezer wordt versterkt door het bezigen van een 'menselijk' taalgebruik,

in plaats van een wetenschappelijk jargon. Wanneer de Chimpansees elkaars gelaat met de lippen beroeren wordt dan ook gesproken van kussen en niet van bijvoorbeeld mond-mond-contact. Deze wijze van beschrijven roept bij sommigen bezwaren op. De Waal schrijft hierover echter letterlijk: 'Ik neig er toe het motief dat voor zo'n onmenselijke terminologie wordt aangeroerd met een korreltje zout te nemen. Is het geen poging om de spiegel die Chimpansees ons voorhouden met woorden te blinderen?'.

Ik denk, dat het inderdaad deze spiegel is, die de lezer bijna ademloos doet lezen over datgene wat zich in de kolonie afspeelt. Met name de machtswisselingen aan de top van de kolonie (de positie van de alfa-man) zijn uitermate boeiend om te volgen, juist ook omdat hier niet simpel het recht van de sterkste geldt, maar omdat de positie van alfa-man mede bepaald wordt door de opstelling van de andere mannen en de vrouwen in de kolonie. Interessant is, dat behalve aan agressie (waar erg veel onderzoek aan is gedaan) ook uitgebreid aandacht geschonken wordt aan het, tot nu toe verwaarloosde, maar minstens zo belangrijke, terrein van het verzoeningsgedrag.

Al met al is 'Chimpansee politiek' een boek, dat ik graag aan een ieder ter lezing aanbeveel, en dat niet alleen vanwege het gedrag van Chimpansees, maar ook omdat het aan het denken zet over het sociaal functioneren van de Mens, en soms ook van jezelf.

A.J. Lever

Flora van Nederland

R. van der Meijden, E.J. Weeda, F.A.C.B. Adema en G.J. de Joncheere. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1983. 20e geheel herziene druk, 583 blz., afbn. reg. Prijs: f 59,-.

Heukels' Flora van Nederland bestaat in 1983 honderd jaar en beleefde zojuist haar 20e druk. Eindelijk een volledig herziene uitgave zonder nog meer bladzijden addenda met nomenclatorische, systematische en andere wijzigingen en aanvullingen. Nee, de "Heukels-Van der Meijden", zoals deze nieuwe flora nu wel zal gaan heten, lijkt in geen enkel enkel opzicht meer op haar voorgangsters. Formaat, uitvoering en inhoud zijn geheel veranderd. Iets groter, een centimeter dunner en voorzien van slappe kaft, is deze flora "voor veldgebruik zeer geschikt", aldus de uitgever. Jammer dat de kaft vermoedelijk al na kortstondig veldgebruik beschadigd zal zijn. Voor wat het overige betreft, is de uitvoering erg geslaagd. Bladzijndeling (twee kolommen tekst per bladzijde), typografie en figuren zijn uitstekend verzorgd. Er zijn veel nieuwe illustraties opgenomen. Wie de "oude" flora goed kent, zal direct opvallen welke figuren nieuw zijn. Jammer dat niet alle afbeeldingen opnieuw getekend zijn: de uit de oude flora overgenomen figuren vallen niet alleen op uit tekentechnisch oogpunt maar ook uit druktechnisch oogpunt (willekeurige voorbeelden: *Potentilla anserina* - p. 190; *Bromus tectorum* - p. 487.). De figuren zijn doorgaans bij het betreffende tekstgedeelte opgenomen. Soms echter zijn de afbeeldingen van veel op elkaar lij-